

УДК: 338.43:005.932]:339.564"364"

Науменко Наталія

к.е.н., доцент,

доцент кафедри міжнародних економічних відносин та управління

проектами

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

м. Луцьк, Україна

ПЕРЕШКОДИ НА ШЛЯХУ УКРАЇНСЬКОГО ЗЕРНОВОГО ЕКСПОРТУ: ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ПЕРШОГО РОКУ ВІЙНИ

Російсько-українська війна, яка триває понад рік, щоденно спричиняє значні збитки у виробництві і торгівлі агропромисловою продукцією. Українські фермери не лише не можуть засіяти і зібрати зернові, а й вивезти їх за межі країни. Чи так вже зацікавлений зарубіжний імпортер в українському збіжжі?

Чимало років Україна, багата родючими землями входила до десятки найбільших виробників продовольчих продуктів у світі. За підсумками 2021 року внесок нашої країни у світовий ринок продовольства був еквівалентний харчуванню близько 400 мільйонів людей без врахування власних громадян. Ще два десятки років тому Україна була здатна нагодувати лише 40 мільйонів людей у світі.

До початку повномасштабного російського вторгнення на наші землі в планах Міністерство аграрної політики та продовольства планувало вийти до 2030 року на забезпечення продовольством 1 млрд. населення світу.

Україна всіляко виборює право залишатись одним зі світових лідерів із виробництва та постачання аграрної продукції та продуктів харчування.

У березні 2022 року обсяги експорту вітчизняної агропродукції впали до менше, ніж півмільйона тонн, коли до війни місячний показник складав близько 7-8 млн. тонн. Морські шляхи, які в мирний час були основним каналом постачання продовольства з України до світових ринків, заблокували російські терористи, а перевезення аграрного експорту залізничними шляхами, через західні кордони миттєво зробило український аграрний експорт не лише не

конкурентоспроможним, але разом із тим погіршило ставлення польських [1] та болгарських фермерів [2] до українського зерна. Останні відчували зростаючу конкуренцію національному зерновому доходу. Українське зерно – нижче за якістю, але дешевше за ціною. А головне його значна кількість, в той час, як власний врожай практично не можливо реалізувати понад квоти через спільну агропромислову політику в межах ЄС. Не завжди виходить експортувати всі види сільськогосподарської продукції через країни ЄС, тому що частина української сировини не в повному обсязі відповідає всім фітосанітарним нормам.

В той час вітчизняні та зарубіжні трейдери, в першу чергу із США і країн Центральної Європи, навпаки зацікавлені в такій дешевизні продуктів українських аграріїв. Так, в травні 2022 року Єврокомісією запроваджено «Шляхи солідарності». Ця програма дозволила прискорити вивіз продовольства і спростила роботу митниць між Україною та європейськими країнами.

Подальшим проривом для аграрного експорту стало довгоочікуване розблокування морських шляхів. В липні Україна та держава-терорист Росія за посередництва Туреччини, підписали окремі угоди з ООН про відновлення експорту української аграрної продукції Чорним морем на 120 днів, в обмін на безперешкодне вивезення міндобрив. Долучили до цього "зернового коридору" лише три українські порти – Чорноморськ, Одесу та "Південний".

У вересні, за підрахунками Міністерства інфраструктури, морськими шляхами було експортовано близько 4 млн. тонн агропродовольства, що майже відповідало довоєнним показникам.

Наприкінці жовтня російська сторона знайшла причини аби вийти із «зернової угоди». Але завдяки тиску Туреччини і США термін дії цього договору все ж вдалося подовжити ще на 120 днів. Проте представники країни-агресора перешкоджали нормальній роботі «зернового коридору», затримуючи інспекцію вантажних суден і цим створюючи їхню значну чергу в Босфорі [3, с. 306-308].

18 березня 2023 року перед Україною стоїть завдання у черговий раз продовжити «зернової угоди», щоби вона працювала до кінця 2023 року. Нині, для України це практично єдине джерело поповнення держбюджету за рахунок коштів отриманих від власного експорту.

Ще однією проблемою українського експорту стало здорожчення логістики. Вона значно зросла в ціні і це суттєво

впливає на собівартість кінцевого продукту. А з 1 січня 2023 року практично всі страховики світу відмовились страхувати вантажні судна України та Росії, що курсують в зоні бойових дій у Чорному морі. Історично, шлях більшості суден із зерном проходить через чорноморські протоки Босфор та Дарданелли. Туреччина, в умовах війни та загостреної потреби в українському зерні країн Азії та Африки, вперше з 2001 року підняла вартість тоннажу майже вдвічі [4, с. 302-305].

Незважаючи на спектр воєнних перешкод, виходить на ринки іноземних партнерів. Згідно з даними Державної митної служби, за підсумками 2022 року Україна експортувала агропродовольства на суму 23,6 млрд. доларів США. І хоча показник 2022 року на 15 % менше рекорду 2021 року у 27,9 млрд. доларів США, минулорічний показник вартості експорту став другим у новітній історії України [5].

Вирішальним чинником збереження обсягів цих поставок в умовах повномасштабного вторгнення Росії стало збільшення продажів до Євросоюзу, яке торік досягло свого найбільшого значення за період незалежності нашої держави. У 2022 році обсяги поставок української аграрної продукції до країн-членів ЄС збільшилися проти показника 2021 року на 66% і склали 13,1 млрд. доларів США.

Загалом у 2022 році взаємна торгівля сільськогосподарською продукцією між Україною і Євросоюзом становила 16,5 млрд. доларів США. Це найвищий показник за часів дії Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, який на 39% перевищив попередній рекордний показник 2021 року.

Зокрема, виручка від експорту українського зерна склала торік 9,1 млрд. доларів США. Україна за останнє десятиріччя суттєво наростила обсяги експорту зернових. Минулого року на зарубіжні ринки було вивезено 38,5 млн. тонн вітчизняного збіжжя. Це на 42% перевищує показник 2012 року.

Основним покупцем українського зерна стала Румунія, яка закупила його на 1,24 млрд. доларів США, коли ще в 2021 році цей показник був на рівні лише 1,8 млн. доларів США.

Разом з тим, за даними Державної митної служби України, у 2022 році вартість експорту насіння та плодів олійних культур склала майже 3,8 млрд. доларів. Це на 54% більше, ніж 2021 року. Основним імпортером і тут виступила Румунія – закупила 18,6% експорту цього виду агропродукції. З початком війни та закриттям морських портів

зросла важливість для нашої країни портів на річці Дунай та налагодження поставок продукції до сусідньої Румунії.

Водночас м'яса та м'ясних продуктів в Україні закупили торік на 925 млн. доларів США, що на 9% більше, ніж рік тому. Лідером із закупівлі українського м'яса стали Нідерланди (252 млн. доларів).

Іноземних партнерів цікавить українські зернові, олійні культури та курятина. В топі українського експорту залишається пшениця та кукурудза, через доступну цінову політику та логістику. Інші лідери – експортери зерна, Аргентина та Індія, через спекотні кліматичні умови скоротили своє постачання продовольства, аби забезпечити власні потреби. Попит на українські зернові та олійні культури залишається доволі високим, навіть під час повномасштабної агресії Росії.

У 2022 році було найбільше експортовано: кукурудзи – 24,9 млн. тонн (на 5,9 млрд. доларів США); пшениці – 11,2 млн. тонн; (2,6 млрд. доларів США), олії соняшникової – 4,3 млн. тонн (5,4 млрд. доларів США). Експорт курячого м'яса у вартісному показнику зріс на 19% та становить 852 млн. доларів, проте фізичний обсяг скоротився на 10%.

Окремий попит складають нішеві культури: ягоди та фрукти, мед та органічна продукція. У 2022 році експорт склав 225,8 тис. тонн, він зріс на 13% порівняно з 2021 роком, і ринок ЄС став основним імпортером.

Також у 2022 році збільшився експорт молочних продуктів – за останніх два роки торговельне сальдо активне.

Найбільший приріст зафіксовано за такими товарними позиціями (2022/2021 рік): молоко та вершки незгущені +97%-29,3 тисяч тонн; масло вершкове +30% - 14,1 тисяч тонн; сири всіх видів +30% - 8,9 тисяч тонн [6].

У минулому році Україна долала виклики, які всіляко намагається влаштувати російський агресор. Як і до повномасштабної війни, наше продовольство залишається затребуваним на світових ринках. За прогнозами науковців, загальна вартість експорту агропродовольчої продукції нашою країною у 2023 році повинна залишитись на рівні минулого року.

Також Україна продовжує розвивати альтернативні експортні шляхи. Так, між Україною і Польщею було відкрито ще один пункт пропуску «Нижанковичі–Мальховіце» [7]. Це сприятиме розвантаженню західного кордону. Слід і надалі розвивати цей

напрямок експорту, що вперіод повоєнної відбудови сприятиме переходу на засади сталого розвитку та підвищенню рівня добробуту населення [8; 9].

Найбільше за всіх зацікавлені в підвищенні експортного потенціалу і українські сільгоспвиробники. Переробники релокують свій бізнес з фронтних зон, об'єднуються з конкурентами і продовжують працювати, часто починаючи свою діяльність з нуля.

І під час війни, і у повоєнний час варто акцентувати увагу саме на переробці. Адже експорт виготовленого продукту з доданою вартістю буде приносити більший дохід нашій державі та українському бізнесу, ніж продаж самої сировини. Переробникам слід не лише не збавляти темпи, а навпаки – розвивати власне виробництво. Українська якісна та смачна їжа займе гідне місце на полицях магазинів багатьох країн світу і обов'язково на неї буде споживчий попит.

Список використаних джерел:

1. Будрін А. Польські фермери заблокували дорогу з України: протестують проти імпорту продовольства. *УНІАН*. URL: <https://www.unian.ua/economics/agro/polski-fermeri-zablokuvali-dorogu-z-ukrajini-protestuyut-proti-importu-prodovolstva-12171120.html> (дата звернення 7.03.2023 р.).

2. Кобзар Ю. Протест проти українського зерна: у Болгарії фермери перекрили дорогу. *УНІАН*. URL: <https://www.unian.ua/economics/agro/u-bolgariji-fermeri-vlashtovali-protest-proti-importu-zerna-z-ukrajini-12177927.html> (дата звернення 13.03.2023 р.).

3. Науменко Н.С., Яручик Б.В. Проблеми доступу українського зерна до споживчих ринків під час війни. *Соціально-компетентне управління та безпека підприємницьких структур в умовах воєнної економіки (Он-лайн формат): матеріали I Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*. ВНУ імені Лесі Українки, Економічний факультет, Кафедра економіки, підприємництва і маркетингу, 28-29 жовтня 2022 року, м. Луцьк (Україна), м. Подгайська (Словацька Республіка). Луцьк, Вежа-Друк, 2022. с. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). Об'єм даних Мб PDF-формат; мережеве видання; інституційний репозитарій. 316 с. URL: <https://vnu.edu.ua/uk/events/mizhnarodna-naukovo-praktychna-konferentsiya-teoriya-ta-praktyka-menedzhmentu>

4. Науменко Н.С. Транспортні проблеми українського зернового експорту, як фактор вирішення глобальної проблеми голоду. *Соціально-компетентне управління та безпека підприємницьких структур в умовах воєнної економіки» (Он-лайн формат):* матеріали I Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Волинський національний університет імені Лесі Українки, Економічний факультет, Кафедра економіки, підприємництва і маркетингу, 28-29 жовтня 2022 року, м. Луцьк (Україна), м. Подгайська (Словацька Республіка). Луцьк, Вежа-Друк, 2022. с. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). Об'єм даних Мб PDF-формат; мережеве видання; інституційний репозитарій. 316 с. URL: <https://vnu.edu.ua/uk/events/mizhnarodna-naukovo-praktychna-konferentsiya-teoriya-ta-praktyka-menedzhmentu>

5. Науменко Н.С., Яручик Б.В. Український зерновий експорт під час війни та його значення для вирішення продовольчої проблеми світу: фактор Росії. *Сучасний стан та перспективи розвитку діяльності підприємств в Україні: теорія, методика, практика: колективна монографія.* Кол. авторів. Полтава: ПП «АСТРАЯ», 2022. 180 с. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/20531/1/20221128_301.pdf

6. Кириченко А. Місія нагодувати світ: чим наші виробники підкорюють іноземні ринки. *УНІАН* URL: <https://www.unian.ua/economics/agro/misiya-nagoduvati-svit-chim-nashi-virobniki-pidkoryuyut-zakordonni-rinki-12174738.html> (дата звернення 11.03.2023 р.).

7. Кордон у пункті пропуску «Нижанковичі – Мальховіце» перетнула перша вантажівка. *Укрінформ.* URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3669336-kordon-u-punkti-propusku-nizankovici-malhovice-peretnula-persa-vantazivka.html> (дата звернення 16.03.2023 р.).

8. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Хомюк Н. Л., Войчук М. В., Савчук А.Ю., Коломечюк В.В., Цимбалюк С.М. *Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання: монографія.* Луцьк : Вежа-Друк. 2022. 514с.

9. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Уніга О. В., Коцан Л. М., Савчук А. Ю. *Економіка добробуту: регулювання доходів населення та розвиток ринку праці* : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 212 с.